

Világvárosok — Nagyvárosok

Bernát Tivadar, Bora Gyula és Fodor László könyve

Egyetlen nagyvárossá válik a világ, amelyben olyan feszesen élünk majd, hogy egy emberre már csak egyetlen négyzetméternyi terület jut? Ilyen szoros lesz a világ, s mi, emberek, ennyire mozgásképtelenek? Olyan korszak vár, nem ránk ugyan, hanem ivadéinkra, amelyben már lélegzetet sem lehet venni? A legfélelmetesebb jövő-víziók, ördögi látomások válnak majd valósággá?

Hetelig olvastam egy könyvet, amely ötszáz oldalnál több s félezer oldalát gyakran szakítják meg számoszlopok, fényképek, illusztrációk, statisztikák. Nem írnám el azt, amit egyik lapunkban olvastam, hogy e könyv kitűnően van megírva. *Bernát—Bora—Fodor* munkája nincs kitűnően megírva. Nem a purista íratja velem, hogy több benne az ingerlően idegen hangzású szó, mint amennyit az új fogalmak meghatározása megkívánna. A szerzők magamérsége, hogy úttörő munkát végeztek, s ezért a magyar nyelv néhány új szavát kellett megformálniok. Nem mindig szerencsésen. De ők nem nyelvészek, hanem szociográfusok, várostörténészek, építészeti írók, egy új műfaj, a világvárosok elbeszélésének a krónikásai.

A „specifikusan londoni”, a „nagyságrend”, a „konkrét”, a „tercier szektor”, az „agglomeráció”, a „szuburbia”, a „slumodás”, a „konurbáció” az én fülemben rekedten szól. De — előbbi mondatomat cáfolom — mivel jelöljék a kertvárosi fejlődést, a városok összenövését, a használhatatlanná vált, lezúllott városnegyedeket? A szerzők szavakkal küzdtek, mert eddig ismeretlen fogalmakkal teljes új világot beszélnek el.

Nem írnak kitűnően ugyan, de kitűnően tárják fel ezt a félelmetes új világot. Kitűnően, mert történelmi távlatokból indulnak ki, s átívelve küzdelmes jelenünkön, a jövő párákat idézik föl. 1600-ban 13 város volt a világon 100 ezer lakos felett, 1800-ban már 21, 1900-ban 326 és 1966-ban 1300. Nem tegnapelőtt, már ósidők óta tódulunk a városokba. Ez a menekülés napjainkban olyan félelmetes jellegű öltött, hogy tartani kell tőle: a világ összenő. Egy-másba érnek, világszerte ölelkeznek a városok, nagyvárosok, világvárosok, vagy ahogyan New Yorkot nevezik, a megapoliszok, már csak város lesz a világ, egyetlen összenőtt világváros.

Ezt ENSZ-szakértők számították ki, s arra a következtetésre jutottak, hogy hatszáz év múlva, ha a Föld népességének szaporodása nem gyorsulna tovább, már csak egyetlen négyzetméternyi terület jut majd egy emberre. Tehát nem a házfolyamok nőnek össze, nem az autófolyók ömlenek egymásba, hanem életünk egész színtere leszűkül olyannyira, hogy ebben a hatszáz év múlva ivadéinkra köszöntő „szép új világban” legfeljebb egy, vagy két lépcsőt tehetünk. Lépést írtam. Ebben a korban, ha igaz, már csak állni lehet. Egyetlen négyzetméter fekhelyhez nem elég. Állva alszunk majd, mint a lovak, vagy ágakon pihenve, akár a madarak.

En csak játszom a szavakkal, bár jogosan, mert ilyen jövőt vetít elénk az a kép, amelyet a három szerző lefest. A kor e nagy kérdésről ilyen terjedelmű, ilyen felkészültségű munka — csak az átolvasott külföldi művek jegyzéke öt oldal — még nem jelent meg magyarul. A városiasodás félelmeit, összerokasztó gondjait tárgyalja, külön fejezetekben veti fel London, Párizs, Róma, Moszkva, Prága, Varsó, Bécs, Koppenhága, Stockholm, Calcutta, Tokió, Chicago, New York és Budapest történetét, város-szerkezetét, jövő városképét s a szerzők sietve jegyzik meg, hogy csak olyan városokról írtak, „amelyekben jártunk”.

Más jellegűek a tőkés országok világvárosainak gondoljai, megint mások a szocialista világvárosok kérdései

és sokban elütöke a fejlődő országok, például India városainak a megoldandó feladatai. A gond magva, forrása ugyanaz. 1939-ben a Szovjetunió lakosságának 32 százaléka élt városokban, 1966-ban már 54 százalék. Vessük föl a XIX. századot: ennek során az Egyesült Államok városainak száma négyről negyven százalékra nőtt, Franciaországban 20-ról 40-re, Angliában 32 százalékról 78 százalékra. És napjainkban olyan arányúvá vált/ez a nem-szeretem szó: urbanizáció által fedett fogalom, hogy a dánoknak már hetven százaléka városokban él, s Angliában már a lakosság nyolcvan százaléka. Nem alap nélküli a jóslat, hogy összenő a világ.

A parkolási gondokat, a közlekedési dugókat, a csúcsforgalmat már ismerjük mi is. Számainkat szorozzuk be öt-tel, tízzel, hússzal, s felidézhetjük Róma közlekedési csődjét. Ennél is nagyobb gond a víz és a szemét. Gazdag világvárosok képtelenek megoldani a személtakarítást. Bevezették a konyhai szemétdarálókat. Igen, de a vizet most már nem csupán az ipar, hanem a megdarált szemét is szennyezte. A tiszta víz, s általában a vízellátás olyan gondná vált, hogy az Egyesült Államokban fölmerült a terv: Grönland térségéből vontassanak jéghegyeket az USA északi partvidékéhez, hogy biztosítsák a partvidék vízellátását. Párizs már tervet dolgozott ki, hogy a Genfi-tóból emeljék ki a francia főváros vízsükségletének egy részét. Londonban 1952 őszén, mielőtt a széntüzelést megszüntették volna, több százan haltak bele a smogba, a füsttakaró ártalmába. Londonban már nincs smog, de megjelent a napsütötte Los Angelesben, ahol 3 és fél millió gépkocsi égéstermeké takarja el a kék eget. Ne nagyon büszkélkedjünk mi sem. Budapest — korszerűtlen motorok, autóbusszaj, teherkocsi — a világ legzajosabb városai közé tartozik. Helyhiányra még ne panaszkodjunk: Párizsnak, amely a Föld egyik legsűrűbben beépített városa, ötször kisebb a területe Budapest közigazgatási határainál. Calcuttaban 1 lakoszára 3 fő jut s indiai miniszter jelentette ki, hogy a lakáskérdés ebben a városban megoldhatatlan.

Olyan ismeretanyag, olyan információzár hull e könyvből az olvasóra, hogy a *Világvárosok — Nagyvárosok* több mint ötszáz oldalával csak hetek alatt lehet megbirukozni. A *Gondolat* Könyvkiadó, a három szerző, Bernát, Bora és Fodor, s a szakmai ellenőrzés munkáját végző *Preisich Gábor* nálunk alig, vagy kevéssé ismert új tudományba vezet be az olvasót.

Helyem, ha a világban még nem is, de e hasábon már elfogyott. Egyetlen példát még a mondanivaló gazdagságának a bemutatására. Bécs a világ legöregebb városa, az idős korúak aránya itt a legmagasabb; az európai fővárosok közt Varsó a legfiatalabb, minden negyedik lakója 15 évnél nem idősebb; s a világvárosok közt Calcutta vezet, itt 1961-ben a 15 év alattiak aránya harminc százalék volt. Nincs ennél mélyebb demográfiai robbanás: minden harmadik ember gyerek.

Ruffy Péter

A HÉT KÖNYVEI

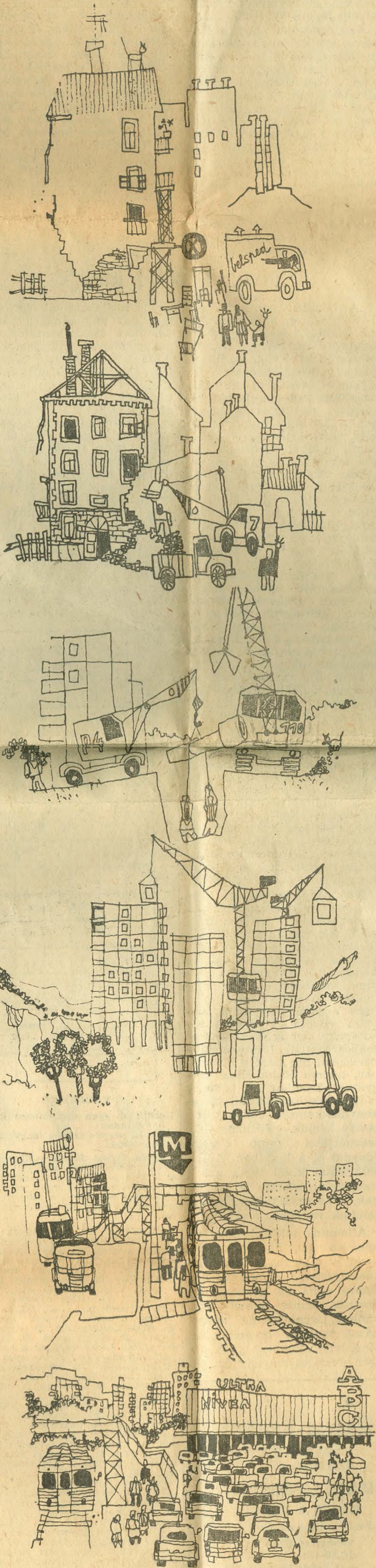
EURÓPA KIADÓ:

Luigi Preti: Ifjú lélek, ifjú lélek
Claude Lévi-Strauss: Szomorú trópusok
Fjodor Tyutsev: A tenger partján

SZÉPIRODALMI KIADÓ:

Barabás Tibor: Uriel
Bari Károly: Elfelejtett tüzek
Berczeli A. Károly: Hullámsír
Csáth Géza: Hamvázószerda
Csépe Imre: Mezel dolgok (Fórum, Újvidék)
Fehér Ferenc: Vasfű (Fórum)
Gion Nándor: Virágos katoná (Fórum)
Györfi Kálmán: Csendes hétköznapok (Kriterion, Bukarest)
Gyurkó László: Aranyborjú
Horváth Imre: Arnyékváltás (Kriterion)

ÉPÜL A VÁROS

EMÖDY ATTILA RAJZA

(Részlet Polónyi—Emödy készülő városépítészeti tanulmányából)

Álmok, adatok, tervek a Városról

Pest-Buda — Ember és látvány

A múlt — A jövő — Dunánk szélén

Öt könyvet olvastam, lapoztam egymással párhuzamosan heteken át. Micsoda felületesség, micsoda zavar, hebehurgyaság, rendtelenség egyszerre öt könyvvel foglalkozni! — hallom a berzenkedést. Hát mégha tudná a berzenkedő, hogy lopva még egy hatodikat is ugyanúgy élveztem, mint az ötöt...

Zavar és összezagyválás helyett bennem ez az öt könyv, s hozzá a hatodik, valami nagyobb rendet csinált, valami kerekféléte egységet. Noha e könyvek természetesen különbözőek, különböző szerzők: írók, tudósok, építészek, művészek művei. Különböznek, de egyről szólnak.

A Városról.
Különböző városokról is egyik-másik, mégis ugyanarról.

A Városról.
Legtöbbjük arról a városról szól, amely számomra az Urbs, immár megmásíthatatlanul az Örök Város: Budapestről.

Szólnak közben általában a városokról, sajátlagosan a magyar városokról, majd a modern városképről. Szólnak a romantikus és eklektikus épületegyüttesekről a Várnegyedben és a Krisztinavárosban például, de szólnak Velencéről, Firenzéről, Ravennáról, Bécsről, Párizsról is. És szólnak Pest-Budáról, mint az 1848-as forradalom fővárosáról; az 1919—45-ös Budapestről, mint az ellentétek fővárosáról; szólnak az 50-es évek Budapestjének eredményeiről és ellentmondásairól. Szólnak a mai Budapestről. Szólnak a jövő Budapestjéről, a majdani Duna-part süllyesztett forgalmi útjairól, új szállodasoráról, sétányokról az alsó és a felső rakparton, az Erzsébet-híd pesti hídfőjénél a metráló-másról, amely még nincs, de lesz. Szólnak a városi ipari területekről és arról, hogy míg a város 1971-ben naponta átlag 727 ezer köbméter vizet fogyasztott — ivott meg, fürdött el, locsolt szét — 2000-ben csúcsértékben 1 millió 820 ezer köbmétert fog használni.

S míg minderről értesülök e könyvekben, míg minderről adatokat, tervek látok bennük s míg fölök a tényekre alapozva lebegni látom a Várost, városomat, városunkat, addig e könyvek szerzőinek szívdobogását érzem, a szeretét, a gondját, az álmait érzem szállodálni akkor is, ha csak statisztikai adatokat írnak le, vagy keményen megállapítanak csak egy hibát, vagy szakszerűen megörülnek egy helyes városépítészeti elvnek. Aztán egyszerre belép az olvasmányaimba eleven valóságában Csokonai. Belép Arany, Krúdy, Babits, Kosztolányi, József Attila, Molnár Ferenc, és elkezd beszélni a Városról.

Itt az ideje megmondanom, miféle könyveket is olvastam hát összevissza ezekben a hetekben, hogy ilyen déli-bábvonulásban láttam magam elé úszni a Várost, a városokat.

S nemcsak a városokat, hanem a lakóikat is. Olyanokat, akik már régen eltűnnek még mindig itt csavargóknak, mint Vörösmarty a Belváros vendéglői közt, itt zsörtölődnek-morognak, mint Vajda János. Olyanokat, akik kortársaimként szorulnak mellém az autóbusszon, aktatáskával és horgolt szatyrokkal. És olyan lakókat is, akik még nincsenek, mert csak az ezredfordulón fognak beiratkozni az első általánosba.

Melyek hát a könyvek, az ily sokfélérelő tudósítók, amelyek különbözőségükkel ilyen egységet, kusza változatosságukkal ekkora rendet tudnak teremteni olvasójukban?

Gerő László: Pest-Buda építészete az egyesítéskor. (Műszaki Könyvkiadó, 1973).
Granasztói Pál: Ember és látvány városépítészetünkben. (Akadémiai Kiadó, 1972).
Budapest, Fővárosunk története. — Főszerkesztő: Ságvári Agnes, szerzői: Bácskai Vera, Gáspár Ferenc, Kubinyi András, L. Nagy Zsuzsa, Ságvári Agnes, Viskel Mihály, Vörös Károly. (Corvina Kiadó, 1973).
Budapest jövője — Szerzői: Berczik András, Gopcsa Ervin, Györfi Lajos, Haláchy Loránd, Polónyi Károly, Preisich Gábor, Szűcs István. (Műszaki Könyvkiadó, 1973).
Vargha Ba-

lász: „Állok Dunánk szélén, a pesti parton...” (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1973).
Illés Endre: Két oroszlan között. (Magvető Könyvkiadó, 1973).

Öt könyvet, s mellettük az utóbbi hatodikot, hogyan lehet egyszerre olvasni? Ebből egy bekezdést, abból egyet, amiből a harmadikat? Nem, nem lehet őket egyszerre olvasni, hanem egyfűst alatt, s talán még pontosabban: egy fűstölges alatt. Eltűnőve lehet őket olvasni, mert ahogyan szándéktalanul s öntudatlanul, egymástól függetlenül egymást ihletik, ugyanúgy ihletik a keresgélésre, szenvedélyes érdeklődésre az olvasójukat.

Ha azt látom például, hogy egy tudományos kiadónál, az Akadémiánál megjelent könyvet a szerzője, *Granasztói Pál*, ezzel a két szóval kezd: „*Apám emlékének*”, elfog az a megilletődés, az alanyi hang és hangulat, amely versre szomjaztat meg. Nyúlok is már a másik könyvért, *Vargha Balázs*éért, s meg is találom benne két Babits-sort: „*Az apa Pesten többször volt már, — fia mindent csodálva lát.*”
Hát így valahogy áll össze az öt-hat egyfűst alatt élvezett olvasmány egységes élménnyé.

Vagy úgy, hogy olvasom *Ságvári Agnes* tanulmányában a megállapítást: „*A háborús rombolások, a múlt rendszer hagyatékaiként itt maradt antiszociális lakónegyedei felszámolása és a kényszerű építészeti szándékok következtében előállott hiányokat az ötvenes évek közepén megkezdett építkezések csak igen lassan tudták pótolni*” — s már nyúlok is e közelmúltból a megtervezett közeljövő felé s megtalálom *Polónyi Károly* tanulmányában ezeket a sorokat: „*Budapest most folyó legnagyobb építkezéseinek (amely a dimenzióit tekintve csak a nagyvárosi alakulás lendületének építkezéseivel vetethető össze) a tömeges lakásépítési program... A kérdés a mi szempontunkból itt elsősorban az, hogy sikerül-e a tervezőknek elérnie, hogy az új városrész elegendő nyílt legyen, hogy a változást, a növekedést, sőt az individuális igények kielégítését is lehetővé tegye, hogy aktív kapcsolatot jöjjön létre a beépített és a szabad területek, a lakótelep és a közéleti ékelődő családiházak területek között.*”

S ha látom a római képeket az EUR columbáriumáról és *Marcus Aurelius* szobráról a *Capitoliumon* *Granasztói* könyvében, s olvasom a mondatát: „...nem képzelhető el megismerés, kötődés, otthonosság olyan városban, ahol minden látott és megismert dolog gyakori változásban van...” — gyorsan fellapozom *Illés Endre* könyvének római pillanatképeit: „*Őszi vasárnap délután Rómában. Vakitó fény a városban, eszelős, hideg fehér-séggel süt a nap. Néha egy-egy motor robbanása; úgy rohannak, mint az öldöklő angyalok. De az utcák üresek, a város evett és alszik, a terek megnagyobbodtak.*” A két részlet a két könyvből máris összetartozik, az egyik el a másiktól, mint a pergő filmkockák, mozdul a város és farkával légy felé csap *Marcus Aurelius* lovas szobrán a ló...

Mégsem a magam szimultán módszerével ajánlom olvasni ezeket a könyveket. Hanem külön-külön, egymás után, az olvasás szokott rendjében. Magam is így leszek majd velük. Elő-elő fogom venni őket később is, többször. Valahányszor valami adatra lesz szükségem, valahányszor a városrendezés érdekel. Valahányszor eltűnődni van kedvem a Városról, városokról.

Mátrai-Betegh Béla